

dányok kitűnő papiros közé vannak rakva, minden lap felső és alsó szélén számozott, azért, hogy ha rakosgatás közben meg is fordíttatik, mindig számot mutasson.

Minden példányhoz hozzájárul azután egy kis lapocska, melyre Kossuth sajátkezűleg reá írta a növényfaj nevét, a

lelhelyet és alul a rendet, a melybe tartozik, épen úgy, a mint ezt a facsimile mutatja.

A lapokon előforduló számok világosan mutatják, hogy többszörös, cserére szánt példányait is szigorúan rendben tartja, így tudja, miből mennyi és hová ment.«

IX.

A természettudományi nem- és fajnevek magyarosításának kérdéséről.

— Helfy Ignácához írt levél. —

Turin. nov. 1884.

Kedves barátom!

A mióta a születésnapj köszöntésére válaszolgatás Irataim IV-ik kötetének folytatását megszakította, a munka szünetel. Öreg ember vagyok. Ruganyosság-vesztett idegeimnek nehezökre esik behelyezkedni a megszakított eszme-sorba, de mégis tel akarom venni a kiejtett fonalat. Előkészületül munkálni kezdtem hányt-vetett jegyzeteim s félredobott fogalmazásaim közt, s a lomban több olyasmire akadtam, a mit Ön »Egyveleg« cím alatt a kötet egyik későbbi fejezetébe talán bele fog illeszthetni. Mutatványul ide mellékelem egy félretett dolgozatomat 1871-ből, melyet, már nem is tudom, miért? rendeltetése helyére nem küldtem el. Nem politikai tartalmu. Nézeteim vannak benne eléadva a magyar terminológiának a természettudományokban, különösen a növénytanban alkalmazása felől. Kérem, nézze át, huzza ki, a mit felesleges szószaporításnak itél, s ha magyar kulturális szempontból nem találja egészen haszontalannak, legyen szíves azt, mint IV-ik kötetem vegyes anyagához tartozhatót, kiadóimnak azon kijelentéssel átadni, hogy tetszésökre bizom azt, akár később, akár most addig is közzé tenni,

míg az Irataim »Visszaemlékezések« című fejezetének munkába vett folytatását megküldöm.

Hanem ennek a félredobott fogalmazásnak eredetét meg kell magyaráznom.

A növénytan kedvelt tanulmányaim közé tartozik. Midőn vagy 33 évvel ezelőtt fiaim engedelmet kapva, gyermekkori fogságukat számkivetéssel felváltani, hozzám Kis-Ázsiába kivándorolhattak, nevelőjük, a jó Karády Ignác, ki őket a hontalanságba kikísérte s a hontalanságban meg is halt — néhány magyar tanulmányi könyvet csomagolt be a hontalan magyar gyermekek számára. E könyvek közt volt dr. Barra István, Pestmegye egykori főorvosa magyar növénytanának 1841-ben megjelent első része is.

Midőn az 1867-ki jogelalkuvás bevágta előttem azon politikai tevékenység utját, melynek életem akkorig a számkivetésben is szentelve volt: a természettudományokban kerestem, nem vizsgálást, mert ezt a hazafi szomorúságának más, mint a szomorúság okának elhárítása nem nyujthat, hanem kerestem szórakozást. »A természetet megtaláljuk s csakis azt találjuk meg a balsors nap-

jaiban«, írta Chateaubriand; és igazat irt. Sokat foglalatostkodtam a növénytan-
nal is, a mit szeretetre méltó tudomány-
nak (*Scientia amabilis*) neveztek el. Meg
is érdemli e minősítést. E foglalkodás köz-
ben érdeklődéssel lapozgattam B a r r a
Magyar növénytanát is, érdeklődéssel
mind azért, mert sokszor igen érdekes
értesítést nyújtott a felől, hogy minő né-
zetek vannak egy-egy hazai növény
gyógyereje s egyéb tulajdonságai felől
népünk közt szájhagyományilag elter-
jedve, mind azért is, mert növény-
gyűjteményem rendezésénél az otthon
is honos növények magyar neveinek
meghatározásában jó hasznát vehetém.
Sajnálom, hogy a munka második része
nincs birtokomban, s megkértem néhai
Mednyánszky Sándor barátomat, ki
1871-ben meglátogatott, szerezze azt
meg számomra.

Mednyánszky 1871. augusztus 21-ké-
ről kérésemre következőleg válaszolt:

»Visszatérésem után Pestre azonnal
hozzá fogtam Barra növénytana második
részének kifürkészéséhez, de sem könyv-
kereskedők, sem antiquáriusok nem vol-
tak képesek kívánságomnak eleget tenni.
Ily körülmények közt jónak láttam Hay-
nald Lajos kalocsai érsekhez mint ille-
tékes forráshoz fordulni, kinek választát
ma reggel vettem Emsből, hol ő csúzos
bajai orvoslása végett időz. Ide csatolom
másolatban levelének lényeges részét. Ő
az elnevezésekben határozott latinista, s
igyekszik ebbeli eljárása helyességét in-
dokolni« satb.

Haynald (most már bibornok) érsek
ur levelének e kivonata ekképen szól:

»Ems, aug. 17. 1871. — — — Örü-
lök, hogy Ön alkalmat szolgáltat Ön-
nel, mint Kossuth Lajos urnak becses sze-
mélyével, a »*Scientia amabilis*« terén
találkozhatni.

»Szíves kérdésére felelőleg tudatom,
hogy Barra István munkájából azon ré-

szen kívül, melyet K. L. ur bir, más nem
jelent meg.

»A növények magyar nem- és faj-
neveik tudtommal eddig legtökélete-
sebben Diószegi és Fazekas Magyar
füvészkönyvében, Hazslinszky Éjszak-
magyarhoni virányában és Gönczy Pest-
megyei flórájában találtathatnak meg,
de, mint hallom, készülöben van egy
munka, Hazslinszkyknak talán már nyom-
tatni kezdett Magyarhoni flórája, mely
valamint más tekintetben, ugy a jelzett-
ben is tökéletesb és jobb szolgálatot
teend az idézett könyveknél.

»Ennek előrebocsátása után szabad
legyen nekem rögeszméim egyikét elé-
adni, melyet a szóban forgó tárgyra
nézve elvileg táplállok, s mely oka lehet,
hogy talán az általam adott felvilágosi-
tásnál tökéletesebbet lehetett volna más-
hol találni, — nem nálam.

»Én a természettudományoknak a
nem- s fajnevekre való magyarítását
semmi tekintetben jónak nem, sőt igen
is károsnak tartom. Mert habár mi rész-
ben megkezdjük, azt következetesen va-
lamennyi természettudományon, s ezek-
nek egész terjedelmén keresztül kell
vinnünk, mit nyerünk vele? A növény-
tannak már eddig is százezernél több
diagnozált fanerogam fajjai vannak, ez
áll körülbelül a cryptogamákról is. —
A fauna Austriaca monografusai: Red-
tenbacher 6000 osztrák bogarat, Schiner
6000 osztrák legyet számlálnak föl,
ezekből is, azokból is talán 60,000 lesz
már eddig megnevezve a világ faunájá-
ban, mit ha tekintünk, kétségtelen, hogy
a természet három országa egy millió
fajnál többet szólít nem- s fajnéven,
hogy a tömérdek szinonim neveket ne
is említsem. Fordítsuk le mindezeket a
magyar nyelvre, s nyerni fogunk először
a khinainál khinaibb szavakat, mint ezt
az említettem munkák tanusítják; kér-
dezzük meg csak a legmagyarabb nem

botanikust, magyaroknak ismeri-e el a nem-nevek magyarításának számtalan-jait? s fejszónává »nem«-et mondand. — De legyenek a kovácsolt szavak magyarok, nyertünk velök egy az emlékezetet elárasztó, elméleti működésünket kifárasztó szóhalmazt, mely azonban a diák nem- s fajnevek megtanulásától nem ment föl minket, mert az ország lakosainak minden milliójára eső 8 vagy 10 botanikussal vagy természettudóssal való szellemi érintkezés nem oly tudományos medium, mely a tudományos eszmecsere követelményeit kielégítve, a tudományos világrespublicával való érintkezhetést (ez pedig csak egy, s a jelen körülmények között csak a diák nyelven történhetik) pótolni képes legyen.

Nyelvünkre tehát csak új fizmodásokat hoztunk be, lelkünk hajóját a tudomány tengerén való mozgásában nehézkessé tettük, 50—60 hazánkfián kívül senkitől meg nem értetünk, a világtudománytól elkülönöztük magunkat. Míg ellenben a tudományt műszavaiban is egészen magyarrá tevén, ha a nem- s fajneveket egyedül diákok használjuk, mint a tudomány tulajdonveit, magyar purizmusunkat nem sértjük, a tudományos mozgásnak s előmenetnek pedig nagy akadályait gördítettük ki útunkból.

De mit akarok tehát én? Vajjon a burgonyát és a vakondokat is csak diák névvel a közéletben megtiszteltetni? Éppen nem. A népies megnevezéseket nem érintettem a mondottakban. Ezek maradnak, s elegendők is az életben; a tudomány terén a diák nem- s fajneveket óhajtom *kizárólag* használni oly tárgyak megnevezésére, melyek a közélet eszmecserején kívül állanak.

Igy irt Haynald Lajos érsek ur; s e fejtegetései alkalmából fogalmaztam Mednyánszky Sándor barátomhoz az itt következő, de el nem küldött értekezést.

Válaszszal tartozom levelére, melylyel Barra növénytana 2-ik részének kutatása alkalmából szives volt Ön Haynald érsek ur becses felvilágosításait s a természettudományi nem- és fajnevek magyarítására vonatkozó nézeteit velem közölni.

Le fog Ön kötelezni, ha a tudós érsek urnak nevében is köszönetet mond az előzékeny készségért, melylyel önnek fűvészkedési dilettantizmusom érdekében tett kérdezősködését fogadta nemcsak, hanem a terminologia fontos kérdése felől véleményével is megismertetett, melyet én azon érdeklődéssel olvastam s azon figyelemmel vettem fontolóra, mely egy ily tekintélyes szak tudós véleményét megilleti.

A kérdés mélyen belevág a magyar kultúra fejlesztésének bölcselmébe. Megérdemli az eszmecsérét, hát lefom a Haynald úr levélkivonata által agyamban felkeltett gondolatokat, amugy pongyolán, mintha fennszóval gondolkoznám.

Ön alkalmasint valami olyast írtott Érsek úrnak, hogy én azért kerestetem Barra munkáját, hogy a növényországnak általa feljegyzett vagy használt magyar nem- és fajneveivel megismerkedjem. Ez csakugyan így is van; csak hogy e kívánságnál csupán azon növényekre gondoltam, melyek Magyarországon is honosak (s melyek közül sok itt is honos); nem is gondolhattam egyébre, mint hogy Barra csakis a magyarországi növények leírására szorított.

Hanem Haynald érsek úr fejtegetéseit szélesebb alapra fekteti, mert azon (szerintem túlhajtott) nézetben van, hogy ha a nem- és fajnevek magyarításába a magyar természettudomány belefog, következetesen a természet három országának már egy milliónál többre szaporodott faj-nevén keresztül kell mennünk;

s midőn ő maga részéről a tudomány terén kizárólag a diák nem- és fajnevek használata mellett nyilatkozik, úgy lát-szik nekem, azt hiszi felőlem, hogy én az amolyan Bugát-féle merész puristák közé tartozom, kik derűre-borura, minden »scibilis« és nem »scibilis« dolgot magyar elnevezéssel akarnak ellátni.

Legyen érdem, legyen gyarlóság, bevallom, hogy én nem tartozom ezen bátor (ne mondjam, vakmerő) férfiak közé. Engem — igenis — bánt az, ha látom, hogy magyar írók magyar szavakkal oly németes szóalkatokat gyúrnak össze, melyek nyelvünk természetével ellenkeznek. Ezt bajnak tartom, de azt nem, hogy nyelvünkben idegen származású szók is nyertek magyaros kap-tára ütött polgárjogot. Nincs nyelv a világon, de csak egyetlen egy sincs, mely idegen származású szókkal ne bővítették. És ez természetes, mert a nyelvnek az eszmekör tágulásával tá-gulni kell; s az élet nem tűri azt a korlátozást, hogy ha eszmekörének tágul-ásához egy idegen szó kíséretében jut, amattól e miatt elzárkozzék, vagy elfo-gadását akkorra halaszssa, a mikor ana-k kifejezésére a nyelv-purizmus új szót nemcsak alkot, hanem azt el is fogad-tatja az életben. Az élet vagy rögtön új szóval ruházza fel az új ismeretet, vagy meghonosítja az idegen szót. Ez oly sza-bálya az életnek, mely az ismeretfejlődés természetében fekszik. Csak szaporíta-nók kulturális előhaladásunk nehézsé-geit, ha pusztán nyelv-purizmusi viszke-tegből e szabály elől elzárkoznánk.

Hát én bizony amolyan dühös purista teljességgel nem vagyok, s csak azon nyelvújításnak vagyok barátja, mely ana-k bélyegét viseli magán, hogy köny-nyen átmegy az életbe. S minthogy éppen a természettudományi nem- és fajnevek magyarításának kérdésével fog-lalkozunk, hát megmondom Önnek,

hogy általában véve mi nézetben vagyok e felől. Nézetem az, hogy azon nem- és fajelnevezésekre nézve, melyeket a mi-velt világ különféle nemzetei az életben nem ugyanazon egy, hanem külön-külön néven neveznek, saját nyelve géniuszá-nak megfelelőleg a magyarnak is külön nevet lehet is, kell is alkotnia, ha olyan-nal az életben még nem bír; ellenben azon nemeket és fajokat illetőleg, melyekre nézve a legkülönbözőbb nyelv-nyelvekben ugyanazon egy szó van az életben elfogadva, akármin is eredetű legyen is az, azzal a magyar is élhet, a nélkül, hogy nyelve tisztaságának ártana; ha pedig egy ily elnevezés már az élet-ben elfogadva s használva volt, annak pusztán purizmusi viszketegből tiszta magyarnak látszani akaró, de (miként Haynald érsek úr is megjegyezte) bizony gyakran nagyon is khinaias szóval helyettesítését nem csak merőben haszon-talan különcködésnek, de sőt az ismeretkör-tágítás szempontjából egyenesen károsnak is tartom. Pedig bizony az ily khinaizálás nálunk a természettudomá-nyokban éppen nem ritkaság. Legmesz-szebb vitetett a vegytanban, melyben pedig a nyelvújítási tulzás már csak azért is nagyon kényes dolog, minthogy úgy az egyszerű vegy-elemekre, mint azoknak összetételeire nézve az egész mivelt világon ugyanazon egy jelvények vannak használatban, melyek a szintúgy az egész világon elfogadott elnevezések-hez viszonylanak, azon legáltalánosabban használt vegy-elemek kivételével, melyeknek a közélet nemzetről nemzetre más nevet adott. E vegytani jelvények-vel a közélet által vont határon túl is mintegy rendszeresen ellentétbe helyez-kedni, bizony sem szükség nem volt, sem a tudománynak nem válik előnyére. — Hogy példát mondjak — a miként éppen eszembe ötlük: a Chlór (mely a görög-ben nem a halottból származtatott hala-

ványt, hanem amolyan sárgás-zöld színt jelent, a minő a fiatal fűé), meg a Jód, Bróm, Phosphor, Baryum szók — et hoc genus omne — minden művelt nyelvben el vannak fogadva; nálunk is használtattak az életben; mit nyertünk vele, hogy halvány, iblany, büzeny, vilany, sulyany szókkal váltattak fel? nyertünk egy rakás khinézer szót, mely soha sem megyen át az életbe. Hát még, mikor holmi légfelköneg, halvsavas haméleg, hamtiméleg, hamélegvizegy-féle szókat látok, nem tagadhatom, hogy az illető anyagok vegyjelvényeire gondolva, olyan mosolyoghatnámul érzem magam, mint mikor azt hallottam (nem tudom, igaz-e), hogy az erdélyi szász atyafi »Speck«-et ír, de »Bóflisch«-t mond.

Azért irtam ezeket, hogy megmutassam, miként ha abban, a mit Haynald ur a természettudományi nem- és fajnevekre nézve rögeszméi egyikének mond, nem osztozom, nem azért nem osztozom, mintha amolyan nekivadult nyelvpurista volnék. Teljességgel nem vagyok az.*

És ezzel áttérek a tudós érsek úr

* Azóta, hogy ezeket irtam, a magyar nemzet fokról-fokra mindenben kivetkőzik a történelmi magyarságból — mindenben! de kárpótlásul a nyelvpurismusban annyira tulcsapong minden észszerű határon, hogy már *Boccaciot* is »Bokkácsó«-nak, *Shakespeare* *Sekszpir*-nek kezdi írni. A francia »*couchetoi*«-t eltorzíthatta a nép *kusti*-ra, a *Wächter*-t *Bakter*-re (ez utóbbit bizony kár volt, mint-hogy már Zrinyiben megvan a szép: »*Virrasztó*«), de családneveken nem szabad ily császármetszéseket véghez vinni. Azokat úgy kell leírni, a mint vannak, ha éppen tetszik, írják le utána zárjel közt, hogy miként kell kimondani (én ezt sem tartom szükségesnek), de ne tegyék nyelvünket ily képtelen ficzmitásokkal a világ előtt nevetségessé. Egykor bizonyos kis emberke pöffeszkedésére azt mondá elöttem egy diplomata: »et surtout mes amis craignent le ridicule« (és főképp féljete a nevetségességtől, barátaim!) Nem rossz tanács ez. Kossuth.

azon nézetének taglalására, hogy ő merőben elkülönítő vonalt akar húzni a természettudományi nem- és fajnevekre nézve a tudomány és a közönséges élet közt s azon nézetben van, hogy magyar tudósoknak a tudomány terén kizárólag diák nem- és fajneveket használniok, más szóval: hogy a tudománynak a közönséges életben elfogadott terminológiai ismeretével nem kell vesződnie.

Miként vagyunk a nem- és fajnevekkel az életben? A tény az, hogy a mit a nép maga körül lát, a mit használ, vagy a mitől tart, a mit ismer, vagy a mivel érintkezik, szóval a mi eszmekörébe esik, annak ő nevet is ad. A növénytan forogván köztünk szóban, maradjunk a mellett. (A mi erről áll, a többi tudomány-szokról is áll.) Nincs nép a világon, bár mi alacsony fokán álljon is a művelődésnek, mely saját vidékének azon növényeit, a melyekkel ismerős, saját nyelvében ne tudná megnevezni. Még a délszaki tenger azon szigetlakói is, a kik csak ötig tudnak számítani, adtak neveket növényeiknek. A mit a tudós érsek úr »*Dacridium taxifolium*« név alatt ismer, azt az újzélandi vad ember »*kakaterro*«-nak, a *Podocarpus Cupressinát* Jáva lakója »*chomoro*«-nak nevezi stb. Van szava reá. Nagyon kevés, ritka, vagy haszontalan növény lehet ma már Magyarországon, melynek az illető vidékbeli magyar nép magyar, a tót tót, az oláh oláh stb. nevet nem adott volna. És ennek a névadásnak nem lehet megálljt kiáltani, nem lehet azt mondani, a mit a tudós érsek úr mond, hogy »a népies megnevezések elegendők az életben«. Nem elegendők. A nép nyelve a nép eszmekörével lépést tart. A mint eszmeköre egy-egy új növény ismeretével tágul, vagy elfogad számára egy idegent, vagy teremt egy új magyar szót. Így volt ez a multban mindig, s így lesz a jövőben is. Nem hozta magával a

magyar a pohánkát Ázsiából; a 14-ik században importáltatott, de biz azt nem tanulta meg Polygonum Fagopyrumnak nevezni, hanem vidékenként egész sereg szót gyártott számára, elnevezte hariskának, pohánkának, hajdinának, tatárkának. — Közel 300 éve, hogy Drake* (mások szerint Sir Walter Raleigh) áthozta Európába azt az Isten áldását, mely annyi éhségnek vette elejét: a burgonyát. Több mint 200 éve, hogy Wesselényi Ferenc nádor sok fáradsággal meghonosításába belefogott, de bizony még én is emlékszem gyermekkoromból, hogy ha a harangodi (alsó-zemplényi) embert megkínálták vele, azzal utasította vissza: hogy az apja sem volt neki disznó, ő sem az, hogy megegye; hanem hát lassan bár, végre mégis csak meghonosult, de nem Solanum tuberosum név alatt honosult meg, hanem lett krumpli, kolompér, földi alma, pityóka, burgonya. — Bornemisza János püspök behozta hazánkba 1568-ban a »Nicotiana tabacum« növényt, melynek használata kimagyarázhatatlan abnormitással általánossá lett, ámbár azt minden egyház tilalmakkal, a római már éppen anathémákkal, sok ország büntető törvénye szigorú büntetésekkel sújtotta, a tíz parancsolat alakjába öntött berni rendőrszabályzat pedig (1661) a büntetendő vétek lajstromában a házasságtörés mellé sorozta (»du sollst nicht ehebrechen; du sollst nicht nicotian rauchen«): meghonosult biz az mi nálunk is, de nem Nicotiana név alatt honosult meg, ámbár e névnek személyes vonatkozása is van (Nicot János ismertette meg Európában 1560-ban), hanem lett belőle »dohány«.

Száz más ily példát idézhetnék

* Ezt persze azok a Bokkácsós, Szekspires bátor férfiak »Drék«-nek írják; hanem ki ösmerne ebben a híres angol al-tengernagyra!

annak bizonyítványául, hogy a nép ismeretkörének tágulásával az élet szükségével együtt fejlődő nyelvújításnak a nem- és fajnevekben nem lehet a latinos tudakosság kizárólagosságával megálljt parancsolni. Ez annyira igaz, hogy a közönséges életnek e nyelvújító ösztöne nem is szorítkozik a hazai növényekre, hanem azon idegenekre is kiterjed, melyeknek használatához csak kereskedés útján juthat. — Ilyenek például a Piper nigrum a mit »bors«-nak, a Myristica moschata, a mit szerecsen-diónak a Gossypium religiosum a mit gyapotnak, pamutnak nevezett el. És figyelemreméltó dolog, hogy az ily népies elnevezéseknél az élet épp azon mód szerint jár el, melyet (a mint már említém) szabályul szeretnék a tudomány mezején is elfogadva látni; a mely nemek és fajok a különféle nyelvekben külön-külön néven neveztetnek, azoknak a magyar is külön-külön nevet adott (példa: a bors, a szerecsendió, a gyapot); a melyekre pedig a legkülönbözőbb nyelvekben ugyanazon egy szó használtatik, azt a magyar is elfogadta (példa: a kámfor, az indigó, a juta stb., ez utóbbi a *Corchorus capsularis* növény szalaga, mely hasznos növénynek meghonosítását meg kellene kísérteni, lehet, hogy sikerülne, mint a kenderé sikerült, mely szintugy meleg éghajlati növény, eredeti hazája India és Perzsia).

Így vagyunk a nem- és fajnevek magyarításával az életben. Az ismeretkör terjedése s vele az élet szükséglete képezi a népies elnevezések behozatalának rugóját is, korlátját is. E korláton belül hiába kiáltaná a tudomány, hogy »elég! nem kell tovább menni!« A mint egy-egy új nemnek vagy fajnak ismerete az étellel érintkezésbe jő, annak az élet nevet is ad, s az élet szükségletének e kielégítésénél bizony csak ritkán fog a tudományos görög-latin terminológiához

folymodni, nemcsak a nyelv halottságánál fogva, hanem azért is, mert azok sokszor oly rettenetes szók, hogy nagyon rájuk illik az, a mit az ír melódiák híres dalnoka, Moore Tamás némely amerikai helynevekről mond, hogy azoknak kimondására legfőlebb vasárnap lehet vállalkozni, mikor az embernek semmi dolga sincs.*

A kérdés már most az, hogy miután a hegy nem megyen (s az bizony nem megyen) Mahomethoz, nem kell-e Mahometnek a hegyhez elmennie? Szabad-e természettudománynak a tudomány terén mellőzni a népies elnevezéseket s görög-latin palástba burkolózva elzárkózni az élet elől?

Én határozottan azt mondom, hogy nem szabad; azt mondom, hogy Mahometnek nemcsak el kell a hegyhez menni, hanem kötelessége a hegy miveléséhez is hozzálátni, burjánjait tisztogatni, a haladásnak útjait egyengetni. Ha látják

* Magamnak is volt alkalmam magyar embereknél tapasztalni, mennyire borzongnak ezektől a vasárnapra való nevektől. Szerettem a virágtenyésztést, amíg kertem volt. Többek közt kötélfüzéreket huzattam a sima pázsit köré házam előtt Baracconeban s színvegyület kedvéért végig futtattam rajtuk a sötét vörös *Batatas paniculatát*, a zöldes *Cobea scandens*, a sötét violaszín nagy virágú Perkatát (*Ipomaea Learii*) s a Szulák-féle rend ama gyönyörű fehér virágát, mely este nyillik, csak éjen át tart, s azon különös sajátsággal bír, hogy míg más virágok bimbóinak kinyílása rendszeren hosszabb időn át lassan-lassan megyen véghez, ennél a bimbóknak alig kell pár percz a nyiladozásra, s egyszerre csak az ember szeme láttára csészealj nagyságú nyílt virággá pattannak ki. Élvezetes látvány! Ha magyar vendégeim akadtak, kivittem őket gyönyörködni benne. Gyönyörködtek is. Megteremne nálunk? kérdezték. — Minden bizonynyal — Mi a neve? — »*Calonyction macrantholeucum*« felelém. — Nagyt kaczagtak, s »az ördög ha ezt fejében tartja« — mondák — »már mi majd csak úgy fogjuk hivni, hogy *fehér éjvirág*«.

a természettudósok, hogy egy-egy növény népies neve illetlen vagy éppen szeméremsertő (van ilyen több, nehogy rútabbakra utaljak csak a *Physalis Alkekengi* s a *Nicandra physaloides* népies magyar nevére hivatkozom), ha látják, hogy egy vagy más növényhez valamely babonás előítélet neve tapadt s a névvel a babona nemzedékről-nemzedékre száll, vagy némely czélszerűtlen, avagy éppen kártékony növény gyógyerejében a közegészség hátrányára a nép nem szűnik meg hinni, mert oly neveken hallja neveztetni, melyek e hitet feltartják, egyenesen a tudósoknak kötelessége helyesebb népies neveket vinni be a tudományba, miszerint az iskolák közvetítésével a tudományból az életbe átmehesenek.

Mert hiszen hahogy nem az a természettudomány célja, hogy kihasson az életre, hát én nem tudom, hogy a személyes élvezeten kívül mi célja lehet? Korunknak épp abban áll főbb érdeme is, dicsősége is, hogy a tudományt gyakorlatias irányban miveli, hogy szövétnekét nem rejtí véka alá, hanem kihozza a tudósok szobáiból s az élet mezején lobogtatja. Már pedig ott azon a mezőn azt a szövétneket nem lehet görög-latin nem- és fajterminológiával, nem lehet holmi *Calonyction macrantholeucum*-okkal, holmi *Pithecoctenium buccinatum*-okkal lobogtatni.

Köszönetet érdemelnek azon magyar tudósok, kik növénytani munkáikba a növények magyar nem- és fajneveit is felvették. Nem is hanyagolják el ma már sehol a világon a tudós botanikusok hazájuk élő nyelvének terminológiáját. Nem szólva azon angol, francia, olasz, német stb. munkákról, melyek nem csupán a szaktudósok, hanem a közönség számára is írvák; csak azt a példát említem, hogy itt Piemontban Re tanár a maga Turinmelléki flóráját latinul, te-

hát nem a nagy közönség számára írta: de azért a növények neveit s fajait piemonti nyelven is megnevezi, ámbar ezt a dialektust a kis Piemont határán túl még az olaszok sem értik.

Nagyon helyeslem ezt az irányt. Egyrésztől azon kell lenni, hogy a tudomány kivitessék az életbe, de másrésztől meg azon is kell lenni, hogy az élet bevitessék a tudományba.

Azt mondja a tudós érsek úr, hogy hiszen ő sem akarja azt, hogy a burgonya meg a vakondok is csak diák névvel tiszteltessek meg a közéletben, ő csak a tudomány terén óhajtja kizárólag használtatni a diák nem- és fajneveket, oly tárgyak megnevezésére, melyek a közélet eszmecseréjén kívül állanak.

Ez az utóbbi »proviso« a tudós érsek úr rögeszméjén sokat enyhít, hanem ez enyhítés daczára ő elkülönítő vonalat húz a tudomány s az élet közt; aztán az ő »provisója« nyomán az a kérdés áll elé, hogy hol kezdődnek azon tárgyak, melyek a közélet eszmecseréjén kívül állanak, s hol végződik a burgonya és vakondok categoria? Az élet feljlik, követelményei szaporodnak, a világ különböző részeinek egymással érintkezését a gőz és villany erő annyira megkönnyítette, hogy a mi ma még a közélet eszmecseréjén kívül áll, holnap belekerül s holnapután már a burgonya és vakondok kategoriába esik. Itt nem lehet azt mondani, hogy »ám maradjanak a népies elnevezések, azok elegendők«. Sem a múltban nem voltak soha elegendők, sem most nem azok, sem soha nem lesznek azok. Hiszen egykor a burgonya is kívül esett a közélet eszmecseréjén; s ha a tudós érsek úr szabálya követtetett volna, a *Solanum tuberosum* névvel a közélet eszmecseréjébe mai napig sem került volna. Már említém, hogy nézetem szerint a nyelvújításnak az élet szükségletei által kell korlátolni; de az élet szük-

ségelei folyvást fejlődnek; a nyelvnek e fejlődéssel lépést kell tartani, annak a korlátnak folyvást tágulni kell, s a haladványos fejlődés nem türheti azt, hogy e tágulás útja bevágassék; pedig bevágatnék, ha Haynald érsek úr azon nézete szabálylyá válnék, hogy a tudomány kizárólagosan csak a diák nem- és fajneveket használja.

Ne húzzunk elválasztó vonalat a tudomány s az élet közt.

Én e kérdés tisztába hozatalát közmívelődési szempontból nagyon fontosnak tartom; nagy fontosságot, még nemzeti, állami s politikai szempontból is nagy fontosságot helyezek arra, hogy a közmívelődés terjesztése a magyar nyelv fejlődése közt egy oly okszerű kapocs, egy oly kölcsönös visszhatás jöjjön alkalmazásba, mely számunkra helyet biztosít az emberiség haladásának történelmében, s midőn az forog kérdésben, hogy mi módon kell hazánkban az ismeretek terjesztése, a közmívelődési színvonal emelése körül eljárni, remélem Haynald érsek úr sem fogná kétségbe vonni, hogy nem azon kiváló tehetségekre való tekintetet kell kiindulási pontnak venni, kiket ő egy millió lakos pontjában (fájdalom!) csak 8—10-re vél tehetni; hanem és pedig kiválólag az általános kultura tekintetét. Kétségtelenül fontos az, hogy a választékosabb tehetségeknek mód és alkalom szolgáltatassék oly magas röptöt venni a tudomány légkörében, a mint csak sas-szárnyaik bírhatják. Hiszen én mondtam egykoron, hogy pírulok, ha meggondolom, miként alig van oly ága a tudományos ismereteknek, melyben egy-egy korszakalkotó lépést magyar ember nevéhez kötött volna a történelem. Hanem mégis fontosabb tekintetnek tartom az általános magyar nemzeti kultura tekintetét. Amaz dicsőség kérdése, emez létkérdés. Akadjon bár egy-két ember fajunk soraiban, ki oly magasra emel-

kedik, mint halandó soha sem emelkedett (miként Schiller mondja Kepler-ről) azért nincs számunkra jövőd, ha népünk értelmiségét nem emeljük s értelmisége súlyával a természetes életrealitást (melylyel fajunkat Isten oly szembetűnően megáldotta) s vele önfeltartási erejét nem sokszorozzuk.

A népiskolai közoktatásról 1868-ban alkotott 38-ik törvényczikk — igen helyesen — felvette a köteles tantárgyak közé a természettan és természetrajz elemeit: még pedig — ismét igen helyesen — különös tekintettel az életmódra és vidékre. Az az »elemek«-ról nagyon határozatlan valami. Sir Charles Lyell a maga korszakalkotó geológiai munkáját is Elemeinek címezte. Nem tudom, mily értelemben vétetett a gyakorlatban az a szó, s mily mértékben, mily kiterjedésben nyert a törvény üdvös szándoka gyakorlati megvalósítást s mennyiben van arról gondoskodva, hogy a kellő segédeszközökkel el legyenek látva a népiskolák, hanem azt tudom, hogy ha nincsenek is ellátva, a tanítóknak a vidékek különbsége szerint fűvészes és ásványtani kirándulásokon kellene növendékeiket megismertetni a vidék növényeivel s ásványjaival. Itt természetesen előáll a magyar, vagy a magyar életben is elfogadott nem- és fajnevek ismeretének szüksége; hogy azokat a tanító taníthassa, meg kellett előbb magának is tanulnia a képezdében, tehát a tudomány mezején. Ha ott kizárólagosan csak latin nem- és fajneveket hallott volna, nem felelhetne meg nagyfontosságú nemes hivatásának. És ez nem elég: bármi szűk körre szoríttassék is az az »elemiség«, az minden esetre bele tartozik, hogy (a növénytanról szólva) a növények élettörvényei megismertessenek a növendékekkel, ez pedig nem történetik meg a nélkül, hogy az egyes szervek átalakulásának magyarázatánál oly ne-

mek és fajok említésének szüksége is elő ne forduljon, melyek idegenek. Steudel »Nomenclator Botanicus«-ának görög-latin növény-neveit fogja a tanító belekalapácsolni latint, görögöt soha nem is hallott növendékeinek fejébe, hogy onnan szépen kiröpüljenek? ez annyit tenne, mint a közmivelődés fejlesztésének útját vágni. Vagy tiszta magyar, vagy könnyen megtartható oly idegen szót kell használni, melyek világszerte használtak is, értetnek is, azon szabály szerint, melyre ismételtén hivatkoztam.

Ezen egy tekintetnek elégnék kellene arra lenni, hogy a tudósok, mint Haynald érsek úr, ne álljanak a természet-tudományi nem- és fajnevek azon ok-szerű magyarításának útjába, melyet a tudomány népszerűsítésének tekintete megkíván s a nemzeti mívelődés érdeke parancsolólag követel, hanem tartsák szemük előtt azt, hogy be kell vinni az életet a tudományba, hogy a tudományt ki lehessen vinni az életbe.

De hát tekintsünk el a társadalom legfontosabb, mert legszámosabb osztályának mívelődési érdekeitől s vessünk számot a magasabb értelmiségi színvonal érdekeivel.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy Haynald érsek ur még a maga saját szempontjával is ütközésbe jő, midőn azt kívánja, hogy a tudomány terén kizárólag csak a diák nem- és fajnevek használtassanak. Mert én úgy tudom, hogy a tudományos terminológiában a diák nyelv csak másodrendű szerepet játszik, a főszerep az ó-görög nyelvén.

A Dunába hordanék vizet, ha annak fejtegetésébe bocsátkoznám, hogy miként jutott a görög holt nyelv a tudományban azon uralomra, mely egykor áldás lehetett, de ma már nem segédeszköz, hanem akadály; bilincs, valóságos bitorlás.

Kétségtelen dolog, hogy az ó-görög nyelvnek (hogy úgy mondjam) »plaszticitásánál« fogva az ó-görög nem- és fajnevekben sokszor a tárgyismeretnek egész kincstára rejlik. Százankint tudnék oly tiszta vagy latinizált görög nem- és fajneveket elszámlálni, melyek, ha értjük értelmöket, már magukban annyira feltárják előttünk egy-egy növény ismertető jeleit, sajátosságait, miszerint elég a nevet tudnunk s értenünk, hogy az illető növényt felismerhessük. Sokszor van ez így de nem mindig; vannak igen-igen haszontalan, szeszélyes latin-görög elnevezések is.

Történetesen említettem a *Calonyction macrantholeucum* s a *Pithecoctenium buccinatorium* fajneveket. Az első borzasztó szóhalmaz, de ha értjük, valószínűs kulcs az illető növény ismeretéhez: annyit teszen, hogy »nagy fehérvirágu éjjel szép«. De annak a másodikkal, a *Pithecoctenium buccinatorium*-nak mi az értelme? Az, hogy »kürtszerű majomfésűcske.« No kérem, mit tanul ebből az ember? semmit; nyelviczamitó, kacskaringós ostobaság.

De hát a jól választott görög-latin elnevezések valószínűs kulcsok a tudományhoz. Igen, ha nem szajkó módra hangoztatja az ember, hanem érti is, különben úgy jár vele, mint egy némely vadvirág-gyűjtő szemérmes kisasszonyka, a ki a viláért sem bocsátaná ki szép ajkain azt a magyar szót, mely a diák testiculának felel meg, hanem azért minden tartózkodás nélkül beszél az Orchisek-ről, melyeket gyűjtött, mert sem ő nem tudja, sem hallgatói nem tudják, hogy Orchis annyi, mint diákul »testicula«, magyarul meg az, a mit ő a viláért sem mondana ki.

Igy tudni a latin-görög nem- és fajneveket nem tudomány; tudmánynya csak az által lesz, ha az ember érti is, a mit emlékező tehetségébe tuszkol.

Ám hiszen megvan a holt klasszikus nyelvek ismeretének, az úgynevezett humanitárius iránynak a maga igen nagy, igen becses értéke, — azt senki nálamnál nagyobbra nem becsülheti; — módot kell nyújtani, hogy megtanulhassák, a kik akarják: de korunkban, midőn a gyakorlati élet követelményei már az igen középszerű műveltségi fokon is oly sokszerű ismeretet kívánnak, ne neheztünk a természettudományok elsajátítását a görög és latin nyelv elsajátításának szükségével, mert valóban borzasztó dolog az, hogy ha valakit keblének Istene arra ösztönöz, hogy tudományosan megismerkedjék saját testének szervezétével s az őt környező természettel, melynek minden percében befolyása alatt áll, mely reá, felebarátaira, hazájára nézve áldás vagy átok forrása, a mint ismeri s használni tudja, vagy nem, — mondom — borzasztó dolog az, hogy ha csak szajkó-szerepre nem akarja magát kárhóztatni, legfogékonyabb életkorának jó részét két holt, s mert holt, igen nehéz nyelv megértésére kell pazarolnia, mert csak úgy foghat sikerreményével az istenség örökké csergező nyilatkozatának, a természet nagy szent könyvének tanulságos olvasásához.

Könnyű ám Haynald érsek urnak a latin-görög nem- és fajnevek kizárólagos használatáról beszélni a tudományban, mert ő a római egyház papjává neveltetvén, s még a diákos korban neveltetvén, diák nevelést kapott; de én ismerem ugy a munkás osztályban, mint a szerencsésebb viszonyú társaskörökben embereket, kiknek agyában egy-egy világszövegetnek szikrája hamvad el haszontalanul, mert a természettudományok egy vagy más ágába akarván behatolni, minden lépten nyomon görög s latin szavakba ütköznek s kétségbe esve dobják el könyveiket, minthogy látják,

hogy latinul, görögül nem tudván, a tudomány mélyére hatniok lehetetlen.

Átok az a közmivelődés történelmében, hogy az exakt tudományok templomában a holt latin s görög nyelv lidércze még mindig annyira kísért, éppen mint átok volt a népszabadság fejlődésének történelmében az, hogy a politikai közéletben a latin nyelv oly soká uralkodott. A népszabadság pitymallata mindenütt azon órára esik, mely száműzve a közdolgok tárgyalásából a holt latin nyelvet, feltárta a közügyek iránt érdeklődhetés kapuját a nép előtt; a közmivelődés napja is igazán csak akkor fog felvirradni a nép számára, a mikor a tudomány a holt nyelv bilincseiből kibontakozik; addig biz az csak amolyan hieroglif írás lesz, melynek alfabetjét csak az avatottak kasztája ismeri, melynek számát, épp a természettudományokban, melyekbe pedig kisebb-nagyobb mértékben minden embernek be kellene avatva lenni, a tudós érsek úr hazánkban minden milliónál csak nyolcz vagy tízre teszi. Hogy e tudományok még műszavaikban is egészen magyarrá tétesenek, azt ő is helyesli, de ha ezt helyesli, nem foghatom meg, miként kívánhatja, hogy a nem- és fajneveknél, tehát azon dolgok megnevezésénél, melyek a tudománynak tárgyait képezik, kizárólag a görög-latin terminológia használtassék.

Nem is gondolom, hogy az indokok súlya, melyeket igazolására felhöz, a mérleget az ő rögeszméje oldalára nyomhatná le.

Egyik indoka az, hogy a természet három országában már egy milliónál többre megyen a megnevezett fajok száma, s ha a magyartításba belefogunk, a következetesség azt hozza magával, hogy mind lefordítsuk magyarra. — Én ezt nagyon túlhajtott állításnak tartom; nincs oly élő nyelv a világon, a mely ennyire ment volna, s bizony a

magyar sem esik következetlenségbe, ha a czélon ennyire túl nem lő. Ujra említem, hogy az eszmekeör-tágulással együtt járó életszükség idézi is elő, korlátozza is a nyelvújítást. A tudománynak kétségtelenül nem az a hivatása, hogy az élet mögött kullogjon sántikálva, hanem az, hogy előtte világítson; ennélfogva az is tagadhatatlan, hogy a tudomány életszükségének köre tágabb, terjedtebb, mint a közönséges életé, de azért mégis csak a szükség szabja meg annak is határlatát; s e szükség három kategóriába sorozható. Az első azon nemek és fajok, melyek a természet három országából hazánkban előfordulnak. A második a természet három országának azon idegen nemei s fajai, melyek mezőgazdasági, kertészeti, ipari, gyógyászati tekintetben hasznevethőknek ismertetnek, s mint ilyenek kereskedés tárgyát képezik. A harmadik kategóriába azon nemeket és fajokat sorozom, melyeknek ismerete a természeti törvények megértésére szükséges. Én elegendőnek tartom, ha a nemek és fajok neveinek magyartításával e három kategóriára szorítkozunk s az életre és a tudomány fejlődésére hagyva e kategóriák tágulását, abban semmi következetlenséget nem látok, ha épp úgy járunk el nyelvünk mivelésében, mint a többi nemzetek eljárnak, s a magyartítást e határon túl nem erőszakoljuk — hiába is erőszakolnánk, mert az nem menne át az életbe: hanem a jelzett határok közt a nem- és fajnevek magyartítását szükségesnek tartom, az első kategóriáét a hazai természetismeret terjesztése, a másodikét a hasznosság, a harmadikét a természettudományok népszerűsítése szempontjából. — De midőn magyartítást mondok, nem hangsúlyozhatom eléggé, miként ez alatt teljességgel nem értem azt, hogy csak oly nem- és fajnevekkel bővítettessék nyelvünk, melyek magyar gyöksszókból származtatnak le (ez a túl-

hajtott purizmus okvetetlenül amolyan nevetséges khinaizálásra vezet), ellenkezőleg, én óhajtom, hogy a tudományos nomenklaturából származtatott azon nem- és fajnevek, melyek minden miveltségtől nép által használatnak, nyelvünkben is meghagyassanak, illetőleg meghonosíttassanak.

A második indok, melylyel Haynald érsek úr nézetét támogatja, az: hogy a magyarítások a diák nem- és fajnevek megtanulásától nem mentenének fel, tehát csak elárasztanánk az emlékezetet, kifárasztanánk elméleti működésünket s lelkünk hajóját a tudomány tengerén való mozgásában nehézkessé tennénk.

Én az emlékezet elárasztásának, az elméleti működés kifárasztásának e felpanaszlásában is igen nagy túlzást látok.

A tudós érsek ur jeles botanikus hírében áll, s mint ilyen kétségtelenül tanulmányozta — még pedig diákuul tanulmányozta — a növényország nemeit és fajait; hát én szeretném megkérdezni, valóban emlékezetében tartja-e a több, mint kétszáz ezer diagnosztált növényfaj diák neveit?

Szűkebbre szorítom kérdésemet, csak egyetlen egy rendet veszek fel, a Graminaceák rendjét (melyet Pázsitféléknek neveztek el, szerintem helytelenül, mert a kukoriczára, közönséges tetőnádra (*Phragmites communis*) sat. mégis csak bajos ráfogni, hogy ő »pázsit«). Ott van-e ezen nagyon fontos, nagyon érdekes rend 291 nemének s 3800 fajának diák neve a nagy tudományú érsek ur emlékezetében, hogy annak a magyar nevek által elárasztásától annyira irtózik? — *Diószegi* és *Fazekas* a magyarországi növények nemeinek számát 669-re teszik; van-e oly tudós botanikus a hazában, a kinek ez a 669 (csak 669) nemi név annyira megvan emlékezetében, hogy elszámolásukra vállalkozhatnék? Vajjon *Redtenbacher*

nek megvan-e emlékezetében az a 6000 osztrák bogár, *Schiner*-nek az a hasonló számú légy-faj neve, melyet monografiáikban leírtak? Határozottan azt mondom, hogy nincs. Ugy van az ember a természettudományok nem- és fajneveivel, mint az alkalmazott magas mennyiségű formuláival, nincs az az ember a világon, a kinek ezek mind emlékezetében lennének. Hát mi haszna van, hogy tanulták? Az, hogy tudják, hol kell felkeresni, ha rájuk szükségök akad. — Ne tullozzuk ezt az emlékezet túlterhelésére való hivatkozást.

Különben is ez a hivatkozás csak a szoroson vett természettudósokra vonatkozik, kiknek számát érsek úr hazánkban minden milliónál csak nyolcz vagy tízre teszi. Azt csak senki sem óhajthatja, hogy a természettudomány erre a csekély töredékre maradjon szorítva; hát biz az nem volna méltányos kívánság, hogy a tíz kényelmére való tekintetből a millió vagy tudatlanságra, vagy arra legyen kárhóztatva, hogy latinul, görögül tanulja a nem- és fajneveket.

Végre harmadik indokát a tudós érsek úr a tudományos eszmecsere szükségére alapítja; nem kell magunkat — úgy mond — a világtudománytól elkülönöznünk, érintkeznünk kell a tudományos világ-respublikával, ez pedig a jelen körülmények közt csak a diák nyelven történhetik.

Úgy látszik nekem, elkerülte a tudós érsek úr figyelmét, hogy ez állításával messzebb lő, mint a hova czéloz, nem oda vág, a hová néz, mert ha a tudományos republikával csak diák nyelven lehet érintkezni, erre nem elég a diák nem- és fajnév, hanem beszélni s írni is kell tudni diákuul a természettudományi dolgok felől, a miből az következnék, hogy diákuul kell tanítani vagy legalább nemcsak a nem- és fajnevekben, de még csak a műszavakban sem

kell magyarrá tenni a tudományt: ezt pedig Haynald érsek úr is akarja, még pedig egészen akarja, nem is lehet, hogy ne akarja, mert ő nem tartozik a fejüket itt-ott felütő amaz Ichthyosaurusok közé, a kik a tudást a hit ellenségének tartva, visszasaóarognak azon rég mult időkbe, midőn amugy ó-egyiptomiasan a tudomány temploma zárva tartatott a közönséges halandók előtt.

Hanem minthogy a diák nem- és fajnevek (miket különben akármely nomenklátorból kiírhat, a kinek rájuk szüksége van) magukban még teljességgel nem elegendők az eszmecszerelő érintkezésre a tudományos republikával, szabadságot veszek magamnak külföldi tapasztalataimnál fogva megjegyezni, hogy a tudós érsek úr ez érintkezés mai követelményeire nézve egy kis tévedésben van. Az utóbbi 25 év nagyon megszorította a tudósok (különösen a világtudósok) közt is az otthonosságot a diák nyelvben. Egy pár jó szótár se gítségével csak megérti biz azt minden természet-tudós, hogy mit akar mondani egy-egy latin vagy görög nem- és fajnév, mely szemé elé kerül, sőt (mert még mindig, divatos ez a hóbort) ha új faj- vagy műszóra van szükség, azt ismét szótárak segítségével, többnyire görög-latinul fogja összegyártani (»többnyire« — mondom — de nem mindig, miként ezt az ásványtanban Quartz, Feldspath, Hornblende, Gneis stb. világszerte elfogadása bizonyítja, sőt már magyar szó is nyert a tudományban világpolgárjogot, a »Nagyágit«). Hanem görögül, latinul beszélni, írni, levelezni, eszmét cserélni, oly feladat, a melyre bizony ma már a tudományos republikának nagyobb fele nehezen vállalkoznék.

Az angolok közt még tán legtöbb természettudós jártas a latin s különösen görög nyelvben, s az angol természet-tudósok közt például Lyell valóságos

titán. Tanult is s még mindig ért is latinul s görögül; ő hozta be a geológiába a »metamorphicus« a »hypogéne« alakulási elnevezéseket, ő hozta be a Pliocént, Miocént, Eocént stb., hanem azért, minthogy — például — még mindig vitás kérdés, vajjon a kőszénalakulásokban fontos szerepet játszott Sigillaria levigata és a Stigmaria két külön növény-e, vagy pedig az utóbbi az elsőnek csak gyökere? ám próbálja meg Haynald érsek ur, toppanjon be Lyell urhoz s kezdje őt a Sigillariákról és Stigmariákról latin eszmecszerével traktálni, aligha zavarba nem hozza a jó Sir Charles-t.*

Hát bizony a mai világban már a tudományos republikával érintkezésre nemcsak a diák nem- és fajnevek ismerete, de még a diák és görög nyelv sem elegendő s az élő nyelvekben jártasság szüksége alól nem ment fel. Aránylag kis nemzet vagyunk; hozzánk nem alkalmazkodik a világkultura; hát nekünk kell, de saját típusunk gondos megtartásával, a világkulturához alkalmazkodnunk, s csak így — s korántsem a kizárólagos ragaszkodással a diák nomenklaturához érhetjük el azt, a mit Haynald érsek úr óhajt, hogy ne legyünk elkülönözve a világtudománytól.

De akármint legyünk is ezzel, az mindenesetre fontosabb, hogy a magyar tudomány ne legyen elkülönözve a magyar nemzet életétől.

Ez a nagy érdek határozottan tiltakozik Haynald érsek ur latinizáló »rög-eszméje« ellen, melynek érvényre jutását én a magyar nemzeti kultura szempontjából valóságos nemzeti szerencsétlenségnek tekinteném. KOSSUTH LAJOS.

(Megjelent a Pesti Napló 1884. évi december 18., 19., 20. számában, s kivonatolatosan a Term. tud. Közl. 1885. évfolyamában.)

* Sir Charles Lyell ez értekezés fogalmazásakor még élt, ma már nem él.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhetsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.